

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
Кафедра соціально-гуманітарних дисциплін факультету №6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Політологія»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти

072 «Фінанси, банківська справа та страхування»

за темою: «Політична глобалізація»

м. Харків 2023 рік

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
30.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
25.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та соціально-
економічних дисциплін
29.08.2023 Протокол № 7
(дата, місяць, рік)

Розглянуто на засіданні кафедри соціально-гуманітарних дисциплін (протокол від 25.08.2023 р. № 9)

Розробник: доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, кандидат філософських наук, доцент Могільова С.В.

Рецензенти:

завідувач кафедри фундаментальних та юридичних дисциплін факультету №6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент Холод Ю.А.

професор кафедри теоретичної і практичної філософії ім. Й.Б.Шада ХНУ імені В.Н. Каразіна, доктор філософських наук, професор Прокопенко В.В.

План лекції

1. Сутність політичної глобалізації.
2. Глобальні проблеми сучасності.

Текст лекції

1. Трансформації, які нині відбуваються чи не в усіх сферах суспільного життя, набули глобальний та стрімкий характер. Даний процес привертає увагу науковців з точки зору виявлення закономірностей та базових принципів нових змін. Відзначаючи такий характер змін, американський політолог Г. Кіссінджер зауважує, що світовий порядок та його складові ніколи ще не змінювались так швидко, глобально і глибоко. Якісно новий рівень сучасної дійсності дає підстави розглядати його як перехідний період до багатомірного світу третього тисячоліття. Тенденції переходу до цього нового ступеня розвитку очевидні вже сьогодні.

Більшість дослідників особливо наполягають на тому, що наприкінці ХХ сторіччя світ переживав такий період якісних змін, які кардинально трансформували економічну, політичну, соціальну та інші системи світу.

Нова модель глобального устрою, що дістала назву «концепція багатомірності» виходить з того, що світ різноманітний не тільки в своїх проявах, а й у фундаментальних основах. Багатомірність властива рівням матеріальної, суспільної та духовної організації світу, а також - стадіям розвитку. Загальна тенденція розвитку суспільства, його підсистем - соціальної, економічної, політичної тощо! - в переході від небагатомірних форм до багатомірних. Перехід до багатомірного світу може бути простежений у тенденціях поступової еволюції до становлення поліцентричного світу. Поліцентрична модель за своєю суттю багатомірна. Поліцентризм як домінуючий порядок у взаємовідносинах геополітичних центрів сили можливий там і тоді, де й коли за всіх суперечностей і конфліктів, які виникають між центрами сили, домінують не сили конфронтації, а сили співробітництва та партнерства.

У новій сучасній економіці розвиваються дві стратегічні тенденції, що претендують на панування в новому світі, а саме: інформаційна (або оптимізаційна), яка заснована на фінансово-правовому регулюванні світової економіки, довгостроковому перерозподілі ресурсів і пов'язана з інститутом транснаціональних корпорацій (ТНК), та інноваційна, яка спирається на творчий дар людини. Суть останньої - одержання нових знань та якісні зміни штучного середовища проживання людства. Справді, базисом підприємств нової економіки поступово стають не основні фонди і навіть не управлінський ресурс, а людський капітал, і все частіше - деяка критична кількість творчих особистостей, від присутності яких значною мірою залежить доля великих

організацій.

Розвиток людини як найвищої соціальної цінності, підвищення якості людського життя є одним із пріоритетів глобального сталого розвитку. На перший план виходять такі глобальні проблеми соціальної якості життя, як освіта, професійна підготовка, здоров'я, безпека людини, боротьба з організованою злочинністю, з тіньовою економікою, можливості розвитку народного підприємництва. Значно зростає роль і місце інтелектуальної та гуманітарної глобальної інтеграції.

Зазначаючи сутність поняття, американський соціолог М. Уотерс пропонує таке визначення глобалізації: глобалізація - це «соціальний процес, в якому обмеження, що їх накладає географія на соціальний та культурний устрій, послаблюються, і люди це розуміють»³. Й справді, географічні, культурні, економічні кордони поступово зникають, поступаючись новому, універсальному глобальному простору. В умовах глобалізації стає безальтернативним визнання того, що політика солідарних зусиль для досягнення сталого розвитку повинна змінити силову конфронтацію як на міжнародній арені, так і в сфері внутрішнього соціального життя. Ось чому більшість держав переходять до створення та правового функціонування соціальної держави, до проведення соціально орієнтованої політики.

Тепер у центрі нового світогляду в умовах глобалізації, покликаної забезпечити соціальне ефективне освоєння світу, є вже не просто людина з абстрактною гуманістичною системою цінностей, а все людство з конкретною системою нагальних матеріальних та духовних потреб. Сучасний стан науки і технологій за існуючих ресурсів планети дають можливість забезпечити належний для людини рівень споживання для всього населення Землі, який у 2-3 рази перевищить нинішній. Проте слід пам'ятати, що метою глобального сталого розвитку має бути не матеріальне виробництво і споживання, а розвиток інтелектуально-духовної сфери. «Нова глобальна цивілізація повинна стати цивілізацією самообмеження для багатьох народів, і цивілізацією нової, не матеріальної, а духовної якості життя».

«Нова економіка, як і нова політика, відрізняється найрадикальнішим способом, - зазначає С. Байєрс, міністр торгівлі та промисловості Великобританії. - Більшу частину її продукції не можна зважити, торкнутися або виміряти, її найцінніший капітал - це знання та творчі здібності людей».

У сучасній економіці головним джерелом прибутку, що забезпечує успіх у конкурентній боротьбі, є творчий та інтелектуальний потенціал людини. Освіта та професійна підготовка, вміння в повному обсязі використовувати свої знання набувають особливого значення в умовах глобалізації.

Виступаючи на щорічному засіданні Всесвітнього економічного форуму в Давосі, Президент США Б. Клінтон і Прем'єр-міністр Великобританії Т. Блер

наголошували на проблемах «нової економіки», яка базується на інформаційно-технологічних досягненнях. Для такої економіки характерна значно більша перевага освіти та професійних знань, доступу до інформаційних технологій. Головним ресурсом економіки, що ґрунтується на знаннях, є люди. Кожна людина має свій потенціал, і завдання держави - сприяти його розвитку.

У пошуках оптимального балансу між ринком, державою та суспільством розробляються нові концепції, серед яких можна виділити концепції «третього шляху», про яку йшлося на Конференції глав держав та урядів найбільших країн Америки та Європи у Флоренції. Відповідно до концепції, держави повинні нарощувати інвестиції в «людський капітал», різнобічно підтримуючи сферу науки та освіти. Тобто на порядок денний висувається пріоритетність знань, професійної підготовки, наукових пошуків. За умов глобалізації людина, її інтелектуальний потенціал постають у центрі розвитку.

Глобалізація має об'єктивний характер, але не однозначний, не односпрямований, не універсальний. Із розвитком процесів глобалізації поряд з факторами концентрації діють фактори розпорошування. В одних сферах посилюється однорідність, наприклад, в економіці, інформаційно-комунікативній сфері. У цих сферах глобалізація є безальтернативною. В інших - культурі, соціальній сфері - поряд з процесами глобалізації існують інші альтернативи й варіанти, ці сфери є різнорідними. Навіть в економічній сфері в рамках глобальної, але ще не універсальної світової економіки вимальовуються контури її спеціалізованих елементів: великих територій, об'єднаних культурно-історичним корінням, стилем господарської діяльності, загальними соціально-економічними факторами і стратегічними цілями. Не слід розуміти, що глобалізація призведе до загальної уніфікації. Навіть глобальне управління, що поступово формується в деяких сферах, при цьому зовсім не передбачає тотальної уніфікації соціального, економічного та культурного життя. На цьому, зокрема, наголошував міністр закордонних справ Індії Дж. Сінгх, виступаючи на міжнародному форумі в Делі (січень 2000 р.): глобалізація не виключає, а припускає збереження національних особливостей. На цьому наполягає і професор П. Дракер у книзі «Майбутнє, яке вже прийшло», вважаючи, що економічне зростання на сучасному етапі відбувається за рахунок швидкого і тривалого зростання ефективності. А ефективність будь-якої економіки - це насамперед продуктивність знань та продуктивність праці робітників, які володіють знаннями.

Економічна інтеграція в Європі була першою сходинкою інтеграційних процесів у світі. Як відомо, економічна сфера тісно пов'язана з соціальною, і характер цих зв'язків досить складний. Точаться дискусії щодо соціальних наслідків економічної інтеграції. Проте наприкінці ХХ століття стало очевидним, що успіхи або невдачі інтеграційних процесів значною мірою залежать і від того, як розв'язуються соціальні проблеми - і традиційні, й нові, породжені інтеграцією. Крім того, змінився загальний характер взаємодії між

економічними інтересами та соціальним розвитком у рамках ЄС. Якщо раніше існував дисбаланс прямих і зворотних зв'язків, то на сучасному етапі - це більш органічна взаємодія, в якій не можна знехтувати ні економічним, ні «соціальним».

Загальною тенденцією нового етапу стало посилення координації та гармонізації регулюючої діяльності національних урядів майже в усіх сферах економічного та соціального життя. Вперше соціальну політику включено до переліку основних напрямів діяльності на рівні ЄС.

Європейські вчені розробили нову модель економічного й політичного менеджменту, яку назвали моделлю «правильного уряду». Англійський економіст Р. Арчер у книзі «Ринки і правильний уряд. Шлях уперед до економічного і соціального розвитку зауважує, що ця модель має на меті встановлення органічно пов'язаних відносин між ринковою економікою, державою та громадянським суспільством. Мається на увазі створення «віртуозного кола: від державної влади до економіки через громадянське суспільство і від економіки до громадянського суспільства через державну владу». Така модель передбачає існування тристороннього партнерства, побудованого на розумінні того, що розвиток інноваційної економіки та ефективна діяльність уряду залежать від кваліфікованого, поінформованого електорату, який може приймати виважені рішення і робити свій вибір. Ось чому освіта в наш час набуває особливо важливого значення. Кваліфікаційний та освітній рівень населення визначає межі економічного зростання і сучасних демократій.

Переваги нової моделі виявляються також і в тому, що вона має інтеграційний характер і є конструктивною, оскільки не тільки розглядає соціальні, політичні та економічні фактори як одне ціле, а й пропонує спосіб позитивного співробітництва. Модель «правильного уряду» дістала підтримку Ради Європи та інших міжнародних організацій як можливий орієнтир у перспективних напрямках соціального розвитку.

Основні напрями діяльності Європейського Союзу в соціальній сфері можна згрупувати у три блоки:

- 1) сприяння розв'язанню специфічних соціальних проблем, які негативно впливають на стан окремих категорій населення, а саме-жінок, молоді, літніх людей, непрацездатних та інших, або тих, хто працює в деяких галузях економіки (сільське господарство, рибальство, транспорт тощо);
- 2) сприяння поліпшенню охорони праці та здоров'я, підвищенню якості життя;
- 3) сприяння поступовому зближенню національних соціальних систем шляхом розробки загальних соціальних нормативів, які будуть включені до правових норм ЄС і законодавств країн-членів. Як зазначалося в документах

Європейського Союзу, сучасний підхід має за мету не гармонізацію національних систем соціального захисту, а ефективну координацію цих систем у рамках Союзу.

Перспективи подальшого розвитку соціальної політики ЄС можна оцінити як неоднозначні. Зокрема, російський учений Ю. Борко вважає їх досить невизначеними. Невідомо, як розвиватиметься світова кон'юнктура; перехід до єдиної валюти пов'язаний з труднощами, які можуть вплинути на соціальну сферу; ЄС треба подолати негативну динаміку суперництва зі США та Японією; у світі відбуваються несприятливі демографічні процеси, прогресуюче старіння населення, низький рівень народжуваності; зростання імміграції з неєвропейських країн; політика розширення Європейського Союзу і соціальна ціна прийняття нових членів, яка не може не бути досить значною. Проте розвиток позитивних тенденцій у цій сфері дає підстави для оптимістичних прогнозів. Про це свідчать документи важливих міжнародних форумів, зокрема Декларація та Програма дій, прийняті на Всесвітній зустрічі на вищому рівні в інтересах соціального розвитку в Копенгагені (березень 1995 р.). У них визначено пріоритети в галузі соціального розвитку, основні напрями здійснення соціальних стратегій, зроблено спроби скоординувати дії на національному та міжнародному рівнях.

За умов зростання масштабів глобалізації, прискорення її процесів і поглиблення регіональної та глобальної інтеграції паралельно з цим інтенсивно розвиваються процеси як сучасної цивілізаційної диференціації, так і глобальної дезінтеграції. Водночас триває деградація десятків країн світу.

Як уже зазначалось, сучасний новий світ має сталий, але нерівноважний характер. Однак такий світовий порядок водночас є досить вразливим. На думку деяких учених, в умовах загальної нестабільності світу, зростання важливих для людства видів ризику, перманентної неврівноваженості нового економічного середовища підвищується можливість зростання суперництва як прихованого, так і все відкритішого, нових історичних проєктів, міжнародних систем та соціальних мотивацій. З часом таке суперництво може стати джерелом колізій не менш значущих, ніж традиційні форми конфліктів між країнами та народами.

Тому в умовах глобалізації, зокрема глобалізації процесів соціального розвитку, особливо важливого значення набуває створення перспективної соціальної стратегії, яка відповідала б масштабу та характеру нових змін у світі. Значний крок у цьому напрямку зроблено на Всесвітньому екологічному форумі в Ріо-де-Жанейро (1992 р.) - Конференція ООН з проблем охорони навколишнього середовища і розвитку, де було проголошено концепцію та принципи сталого розвитку в документі «Порядок денний на XXI століття». Рішення міжнародного форуму в Ріо-де-Жанейро були відповіддю на виклик часу, вони констатували серйозний характер цілого блоку еколого-економічних

проблем. Водночас прийнята концепція не була адекватною соціальною стратегією в умовах глобалізації. Вона мала, швидше, констатуючий характер і не пропонувала дійових заходів щодо виходу, зважаючи на загрози та виклики глобалізації. Тому вироблення глобальних стратегій соціального розвитку та стратегій глобалізації розвитку як для всього світу, так і для окремих країн залишається актуальним завданням і сьогодні. Без таких стратегій неможливо забезпечити поступовий, еволюційний, якісно новий розвиток усього глобалізованого світу.

Глобалізація повинна служити соціальному прогресу - зростанню зайнятості, скороченню безробіття, ліквідації бідності. Для цього необхідно надати її процесам соціальну спрямованість, зробити наголос на подоланні нерівності, злиднів, сприяти розвитку, соціальній захищеності та підвищенню якості життя людини.

В рамках статті розглядаються здебільшого два аспекти розвитку сучасного світу, в якому відбуваються глобалізаційні процеси, - економічний та соціальний. Взаємозв'язок і вплив цих сфер є беззаперечним, і тому постає питання їх гармонійного розвитку і збалансування з метою досягнення соціальної справедливості та економічного розвитку. Автор наголошує на неприпустимості нехтування гуманітарними питаннями: «Багато науковців вважають, що економічне зростання можливе шляхом скорочення соціальних програм. Деякі висловлюють занепокоєння масштабами негативних соціальних наслідків тих перетворень, що супроводжують інтеграційні процеси. Справді, в більшості країн-членів ЄС у другій половині 90-х років відбувалося скорочення бюджетних витрат, зокрема соціальних, значне зростання безробіття, стримування збільшення заробітної, плати. За даними статистики, частка соціальних витрат ВВП за 1993-1997 роки зменшилася в 10 країнах - членах ЄС, в 1 - не змінилася, в 4 - збільшилася.

Проте наприкінці ХХ століття стало очевидним, що успіхи або невдачі інтеграційних процесів значною мірою залежать і від того, як розв'язуються соціальні проблеми».

Тому конче необхідно вибудовувати глобальну політику з урахуванням перш за все соціального благополуччя – «в умовах глобалізації, зокрема глобалізації процесів соціального розвитку, особливо важливого значення набуває створення перспективної соціальної стратегії, яка відповідала б масштабу та характеру нових змін у світі».

Таким чином, для того, щоб глобальне регулювання було ефективним, мають сформуватися загальні цінності, стандарти і позиції. Основні цінності — свобода, справедливість, рівність, толерантність, що лежать в основі статуту ООН і Загальної декларації прав людини, мають стати наріжним каменем глобального регулювання в соціальній сфері та керівними принципами процесу

глобалізації з людським обличчям.

Кінець XX сторіччя охарактеризувався посиленням глобалізації економіки, яку спричинили значні якісні зміни, що відбуваються в сучасному світі. Глобалізація економіки є багатограним процесом, основними рушійними силами якого є технологічний прогрес, розвиток міжнародної інфраструктури, революційні зміни в інформаційній технології та лібералізація торгівлі й міжнародних зв'язків. Зазначені фактори мали безпосередній вплив на соціальний і економічний розвиток усіх країн світу.

Дослідження процесу глобалізації економіки свідчить, що він справляє неоднозначний вплив на соціальну сферу. В цілому можна зазначити, що внаслідок змін у глобальній економіці в останню чверть минулого століття реальний валовий світовий продукт, що визначає сукупний обсяг економічної діяльності всіх людей в усіх країнах, більш ніж подвоївся. При цьому якість життя більшої частини населення світу покращилася внаслідок зростання доходів на душу населення, збільшення тривалості життя і підвищення рівня освіти.

Проте, всі ці нові зміни можуть в перспективі призвести до нового загострення класових відносин, але тепер уже в планетарному масштабі. Таку думку, зокрема, висловлює президент Центру європейських досліджень при Гарвардському університеті С. Хофман: «Можливо ми знаходимося в ситуації європейського національного капіталізму початку XIX ст., до того, як держави почали його регулювати і говорити, що навіть стурбований прибутками капіталіст повинен час від часу займатися своїми робітниками, забезпечувати їм певний рівень соціального захисту, деякий мінімальний необхідний рівень заробітної плати. Нічого подібного в глобальному вимірі поки що немає» .

Тому світове співтовариство має враховувати соціальні аспекти процесу глобалізації, особливо при розробці правил, норм і політики управління світовою економікою. А це об'єктивно вимагає розвитку міжнародних інститутів з регулювання цих процесів в інтересах суспільства, економіки і збереження довкілля. В умовах глобалізації економіки регулювання соціальної політики виходить за національні межі і повинно відбуватися на регіональному рівні — в межах інтеграційних угруповань, та на глобальному рівні — в межах міжнародних організацій.

На сучасному етапі розвитку процесу глобалізації досягнення соціальних цілей можливе лише за умови спільних і погоджених дій ряду міжнародних організацій.

Глобальне управління в сучасних умовах набирає розвитку, але відбувається незбалансовано і має свої особливості. Слід зазначити, що нинішній підхід до регулювання глобальних процесів має ряд недоліків:

— обмеженість проблемами економічного зростання і фінансової стабільності і відсутність уваги до проблем людини, таких як глобальна бідність, зростання нерівності між країнами і всередині країн, ізоляція неімущих людей в бідних країнах, порушення прав людини;

— географічна незбалансованість, за якої домінуюче становище займають найсильніші в економічному відношенні країни;

— багатосторонні угоди сприяли створенню глобальних ринків без врахування їх впливу на розвиток людини і динаміку бідності;

— структури і процеси прийняття на глобальному рівні не є представницькими. Найважливіші економічні структури — Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Група 7, Група 10, Група 22, ОЕСР, Всесвітня торгова організація — знаходяться під впливом великих і багатих країн, а бідні країни практично не мають впливу і можливостей, оскільки не входять до цих організацій;

— відсутні механізми, що мають забезпечити обов'язковість дотримання моральних стандартів і прав людини корпораціями і фірмами, а не лише урядами.

Сучасна глобалізація стимулює відкриття національних кордонів для міжнародної торгівлі, потоків капіталу та інформації, а тому більш вагомі успіхи досягнуті в розробці норм, стандартів, політики та інститутів в інтересах відкриття глобальних ринків, ніж в інтересах людей і захисту їхніх прав. Уже назріла необхідність ввести такі норми і в гуманітарну сферу.

Принципи розвитку людського потенціалу і соціального захисту мають бути включені до теорії і практики глобального регулювання.

В умовах швидкого розвитку глобалізації необхідно фундаментально переглянути політику і систему глобального регулювання. Серед основних пріоритетів слід виділити такі:

— будувати міжнародну політику і практику навколо проблем людини і прав людини;

— охороняти безпеку людини і зменшити її вразливість в усьому світі;

— зменшити нерівність, ліквідуючи її прояви всередині країн і між країнами;

— збільшити рівноправність в процесі переговорів і в структурах міжнародного регулювання;

— формувати нову глобальну архітектуру для ХХІ ст.

Зрештою люди і нації не сприймуть глобальну взаємозалежність, якщо вони

нічого не одержать від неї і вона зробить їх більш вразливими. Фахівці ООН вважають, що глобалізація лише тоді буде сприйматися позитивно, коли вона буде характеризуватися такими поняттями, як:

- етика — менше порушень прав людини і більше поваги до людських цінностей;
- справедливість — менше відмінностей в рівні життя людей в одній країні й в різних країнах;
- інтеграція — зменшення масштабів маргіналізації та ізоляції народів і країн;
- безпека людини — менше нестабільності в суспільстві та вразливості людини;
- людська безпека — менше вразливості народів і країн;
- стійкий розвиток — менше руйнування і погіршення довкілля.

У зв'язку з розвитком процесу глобалізації і необхідністю вирішення нових проблем, пов'язаних із нею, Україні слід виробити здатність розробляти і проводити політику, яка дозволить гнучко реагувати на економічне середовище в світі, що швидко змінюється, і завдяки цьому забезпечувати стабільний базис соціального добробуту в інтересах усього суспільства.

Соціалізація глобалізації має стати основним принципом розбудови майбутнього світу, де значення людини набуде реального змісту й ваги!..

2. Людство не стоїть на місці, воно постійно розвивається, вдосконалюється. Під час розвитку перед людством постійно виникали складні проблеми, чимало з яких мають глобальний, общепланетарний характер, які порушують інтереси всіх країн і народів. Людство пережило трагедію двох найбільш руйнівних і кровопролитних світових війн. Покончено з колоніальними імперіями і колоніалізмом; катастрофа тоталітарних режимів відкриває перспективу цивілізаційного єдності світу; науково-технічна революція, і новітні технології перетворили матеріально-технічну основу сучасного суспільства, яке купує якісні риси постіндустріального і інформаційного суспільства; нові засоби праці та побутової техніки; розвиток освіти й відповідної культури, твердження пріоритету правами людини тощо., забезпечують змогу вдосконалення чоловіки й нової якості життя.

Сповна вони проявилися у останньої чверті сучасності, межі два століття і навіть тисячоліть. Як сказав Гілберт Кийт Честертон, видатний англійський християнський мислитель, журналіст і письменник кінця XIX - початку XX століть: "Прогрес - батько проблем".

Один із причин різноманіття світу - відмінність природних умов, фізичної

довкілля. Ці умови впливають на чимало сторін життя, та першої чергу на господарську діяльність людини. У державах світу проблеми життя людей, добробуту і вирішуються на рамках історичних особливостей. У кожному з держав є свої проблеми.

Насамперед, слід визначитися, які проблеми ми можемо називати "глобальними". Глобальний (франц. Global) - загальний, (латів. Globus) - кулю. Виходячи з цього, значення слова "глобальний", можна з'ясувати, як:

- 1) охоплюючий всю земну кулю, всесвітній;
- 2) всебічний, повний, загальний.

Справжнє час - це кордон зміни епох, вступу сучасного світу у якісно нову фазу розвитку. Найхарактерніші риси сучасного світу (мал.1):

інформаційна революція;
 прискорення модернізаційних процесів;
 "ущільнення" простору;
 прискорення історичного й будь-якого соціального часу;
 кінець біполярного світу (протистояння навіть СРСР);
 перегляд євроцентристської погляду поширювати на світ;
 зростання впливу східних держав;
 інтеграція (зближення, взаємопроникнення);
 глобалізація (посилення взаємозв'язку, взаємозалежності країн і народів);
 посилення національних культурних цінностей і традицій.

Отже, глобальні проблеми - це сукупність проблем людства, які стали проти нього у другій половині XX століття, і зажадав від вирішення яких залежить існування цивілізації і, отже, потребують узгоджених міжнародних дій їхнього рішення.

Тепер постараємося з'ясувати - що ними загального.

Ці дві проблеми характеризуються динамізмом, виникають, як чинник розвитку нашого суспільства та для свого рішення вимагають об'єднаних зусиль людства. Глобальні проблеми взаємопов'язані, охоплюють всіх сторін життя покупців, безліч стосуються всіх країн світу. Стало очевидним - глобальні проблеми не просто стосуються людства, а й життєво важливі йому. Складні проблеми, виникаючі перед людством, можна вважати глобальними, оскільки (мал.2):

по-перше, вони зачіпають все людство, торкаючись інтересів і доль всіх країн, народів та соціальних верств;
 по-друге, глобальні проблеми не визнають кордонів;
 по-третє, призводять до значних збитків економічного та високого соціального характеру, котрий іноді до погрози існування самої цивілізації;

по-четверте, вимагають широкого міжнародного співробітництва до вирішення цих проблем, бо одна держава, хоч би яким могутнім воно не було, неспроможна розв'язати їх самостійно.

Аж по середині ХХ століття з політичної мови не було поняття "глобальні проблеми" як загальні проблеми світової цивілізації. Виникнення їх було викликане цілим комплексом причин, які найрельєфніше проявилися саме цей період. Що таке за причини?

Учені й філософи лише на рівні узагальнень висунули ідеї зв'язок діяльності зі станом біосфери (навколишня його середовище, що підтримує життя в Землі). Російський учений В.І. Вернадський в 1944 року висловив думку, діяльність людини набуває масштаби, порівнянні із міццю природних сил. Це й дозволило йому порушити питання перебудові біосфери в ноосферу (сферу діяльності розуму).

Що породило глобальні проблеми? До цих причин можна вважати і різке зростання чисельності людства, і науково-технічну революцію, і космосу, і єдиної світової інформаційної системи, і ще.

Перші які з'явилися Землі люди, добуваючи собі їжу, не порушували природних законів природничих кругооборотів. З розвитком знарядь праці і людина весь більш посилював своє "тиск" на природу. Так, ще 400 тис. років тому я синантропи знищили вогнем значні площі рослинного покриву північ від Китаю; а колись лісистому Московському краї у період Івана Грозного лісів було менше, що тепер - через застосування з давнини подсечно-огневого землеробства.

Промисловий переворот ХVIII-XIX століть, міждержавні протиріччя, НТР середини сучасності, інтеграція збільшила ситуацію. Проблеми наростали як снігова куля у міру просування людства шляхом прогресу. Другої світової війни започаткувала перетворенню локальних негараздів у глобальні.

Глобальні проблеми є результатом протистояння природною природи й людської культури, і навіть невідповідності чи несумісності різноспрямованих тенденцій у розвитку самої людської культури. Природна природа існує за принципом негативною зворотний зв'язок, тоді як людська культура - за принципом позитивним зворотним зв'язку. З одного боку, - це величезні масштаби людської діяльності, яка радикально змінила природу, суспільство, спосіб життя людей. З іншого боку, - це нездатність людини раціонально розпорядитися цією самою силою.

Отже, може бути причини появи глобальних проблем:

глобалізація світу;

катастрофічні наслідки людської діяльності, нездатність людства раціонально розпорядитися своєю могутній силою.

За характером глобальні проблеми різні. До до їх числа ставляться, передусім, проблема світу і роззброєння, запобігання новій Першій світової; екологічна; демографічна; енергетична; сировинна; продовольча; використання Світового

океану; мирне освоєння Космосу; подолання відсталості країн.

Є різні підходи до класифікації глобальних проблем, але найбільше визнання отримала класифікація за змістом і рівня гостроти проблем. Відповідно до даним підходом глобальні проблеми людства діляться втричі групи, які виражають суть загальної кризи цивілізації:

загальнолюдські проблеми (наприклад, запобігання гонки озброєнь);

проблеми відносин людини з дикою природою (наприклад, вивчення й освоєння космосу);

проблеми взаємовідносин суспільства і людини (наприклад, ліквідація найнебезпечніших захворювань).

Проте стійкого переліку і єдиною класифікації глобальних проблем я не існує, тим щонайменше, до найактуальнішим ставляться такі.

Проблема світової термоядерної війни. Пошуки шляхів запобігання світових конфліктів почалися не одразу після закінчення Другої світової війни" та перемоги над нацизмом. Тоді ж дійшли рішення та про створення ООН - універсальної міжнародної організації, головна мета якого було розвиток міждержавного Співробітництва та у разі конфлікту між країнами допомогу протиставленим сторонам у врегулюванні спірних питань мирним шляхом. Проте який стався невдовзі розділ світу на дві системи - капіталістичну і соціалістичну, і навіть початок "холодної" війни" та гонки озброєнь неодноразово наводили світ до межі ядерної катастрофи. Особливо реальної загроза початку Третьої світової війни було здійснено з так званого Карибського кризи 1962 р., викликаного розміщенням радянських ядерних ракет на Кубі. Але розумної позиції керівників СРСР та криза було вирішено мирним шляхом. У десятиліття провідними ядерними державами світу було підписано ряд угод про обмеження ядерних озброєнь, і деякі з ядерних держав взяли він зобов'язання припинити ядерні випробування. На рішення урядів вплинули громадське рух боротьби за, і навіть виступи такого авторитетного міждержавного об'єднання учених за загальне і повний роззброєння, як Пагуошський рух.

Дослідники різних країн дійшли одностайній оцінці, що третя світова війна, якщо вона вибухне, стане трагічним фіналом всієї історії людської цивілізації; найбільш згубним наслідком можливого застосування ядерної зброї, і навіть глобальних аварій у результаті використання атомної енергії стане загибель всього живої і наступ "ядерної зими"; 5 відсотків накопичених ядерних запасів цілком достатньо, щоб ввергнути планету в екологічну катастрофу.

Вчені з допомоги наукових моделей переконливо довели, головним наслідком ядерної війни буде екологічна катастрофа, у яких станеться зміна клімату Землі. Останнє можуть призвести генетичних змін у людської природі й, можливо, до повного вимирання людства. Сьогодні можна буде усвідомити те що, що ймовірність конфлікту між провідними державами світу набагато менше, що раніше. Проте є можливість влучення ядерної зброї руки тоталітарних

реакційних режимів чи руки окремих терористів. Після подій у Нью-Йорку 11 вересня 2001-го року різко загострилася проблема боротьби з тероризмом.

Проблема подолання екологічної кризи. Проблема є найактуальнішою. Рівень впливу особи на одне довкілля залежить насамперед від технічних озброєності суспільства. Вона була вкрай мала на початкових етапах розвитку людства. Проте з розвитком суспільства, зростанням його продуктивних сил ситуація починає змінюватися кардинально. XX століття - це століття науково-технічного прогресу. Пов'язаний з якісно новим стосунками науки, техніки і технології, він колосально збільшує можливі і реальні масштаби впливу суспільства до природу, ставить перед людством низку нових, надзвичайно гострих проблем, насамперед - екологічну.

У процесі своєї господарської діяльності людина довгий час обіймав стосовно природі позицію споживача, нещадно експлуатуючи її, вважаючи, що природні запаси є невичерпними. Однією з негативних наслідків людської діяльності стало виснаження природних ресурсів, забрудненню довкілля. Через війну небезпечні життя і здоров'я речовини викидалися у повітря, руйнуючи її, потрапляли у ґрунт. Загрязненню зазнали як повітря і суша, а й води Світового океану. Це призводить як до знищення (вимирання) цілих видів тварин та рослин, і погіршення генофонду людства.

Сьогодні екологічну ситуацію тощо у світі можна охарактеризувати як близьку до критичної. Серед глобальних екологічних проблем можна назвати такі:

знищено й продовжують знищуватись тисячі видів рослин та тварин;

значною мірою винищений лісовий покрив;

стрімко скорочується наявний запас з корисними копалинами;

світової океан як виснажується внаслідок знищення живих організмів, а й перестає бути регулятором природних процесів;

атмосфера у багатьох місцях забруднена до гранично допустимих розмірів, а чисте повітря стає дефіцитом;

частково порушений озоновий шар, який від згубного для живого космічного випромінювання;

забруднення поверхні і є спотворювання природних ландшафтів: Землі неможливо знайдете одного кв. м поверхні, у якому не перебувало штучно створених людиною елементів.

Стало цілком очевидною згубність споживчого відносини людини до природи лише як об'єкта отримання певних багатств і благ. Для людства стає життєво необхідним зміна самої філософії ставлення до природи.

Демографічна проблема стає дедалі важливою для людства. Вона пов'язані з безперервним збільшенням чисельності населення жителів території планети, проте очевидно, що ресурси Землі (передусім продовольчі) обмежені.

Саме числа які живуть планети людей, територіального розміщення акцій і масштабів їхньої господарської діяльності залежать такі найважливіші

параметри, як забезпеченість населення ресурсами, стан біосфери Землі, світова соціальне й політичне середовище.

У водночас, демографічні процеси є межі XX - XXI ст. визначають дві тенденції:

демографічний "вибух", характеризується різким приростом населення Азії, Африки, Латинська Америка, починаючи з 1960-х років;

"нульової приріст" населення країнах Західної Європи.

Перша веде до різкого загострення соціально-економічні проблеми у що розвиваються, включаючи голод і неграмотність десятків мільйонів людей. Друга - до різкого постарінню населення в розвинених країн, включаючи погіршення балансу між які працюють і пенсіонерами тощо.

Продовольчу проблему також зараховують до глобальних: від недоїдання сьогодні страждає понад 500 млн людина, а вмирає від недоїдання кілька на рік. На всьому протязі історії всього людства виробництво продуктів, зазвичай, не встигало ріст народонаселення. Лише протягом 40 років сучасності (1950-го по 1990 роки) ситуація інший: населення землі цей час подвоїлася, тоді як світової збір збіжжя збільшився втричі. Проте наприкінці 80 - початку 90-х рр. зростання виробництва продуктів почав сповільнюватися, тоді як попит ними продовжував зростати. Останнє пов'язано не тільки зі збільшенням числа жителів планети, але з такою чинником, як підвищення добробуту великий маси людей внаслідок широкої індустріалізації країн, насамперед в Азії. Вважається, що світовий попит продовольство зросте до 2020 року на 64%, зокрема у що розвиваються - на 100%. Сьогодні розвиток сільського господарства не встигає за змінами у обсязі і структурі світового попиту продовольство. Якщо таку тенденцію не зупинити, то найближчі двоєстрое десятиліть потреба у покритті саме ті продуктів може збільшитися у кілька разів.

Тому коріння цієї проблеми лежать над нестачі продовольства як вперше і не обмеженості сучасних природних ресурсів, а несправедливому їх перерозподілі і експлуатації і в середині країн, і у світовому масштабі. Те, у сучасному світі люди можуть недоїдати, а тим паче - померти з голоду, явище цілком аморальне, злочинну й неприпустиме. Це - ганьба людства і найрозвиненіших країн.

Проблема розриву в рівні економічного розвитку між країнами розвиненими країнами Заходу і що розвиваються "третього світу" (проблема "Північ-Південь") - більшість звільнених у другій половині XX в. від колоніальної залежності країн, ставши на шлях наздоганяючого економічного розвитку, ми змогли, попри відносні успіхи, наздогнати розвинених країн по основним показниками (насамперед із рівню ВВП душу населення). Певною мірою це було з демографічної ситуацією: зростання населення даних країнах фактично нівелював досягнуті економіки.

